
Considerații privind actele și scriptele breslelor din Transilvania (secolele XV-XVI)*

Lidia GROSS

Cuvinte cheie: practica scrierii, bresle, statute, registre ale breslelor Brașov, Cluj, Sibiu

Keywords: writing practice, guild, statute, guild register, Brasov, Cluj, Sibiu.

Introducere

În istoriografia românească, tema supusă analizei în studiul de față, nu se regăsește ca abordare punctuală, practica scrierii asociată comunităților meșteșugărești sau breslelor din Transilvania, reprezentând un aspect secundar (sau chiar inexistent) în cercetările întreprinse¹. Tentativa de față se lansează, astfel, pe un teren mai puțin prietenos, încercând să descifreze datele pe care sursele specifice (reglementări, registre, statute, acte emise de bresle) le cuprind și să răspundă unora, măcar, dintre întrebările pe care acestea le ridică: când recurg meșteșugarii la cuvântul scris (scripte), cine scrie, în ce limbă se scrie, pentru cine se scrie? În ce măsură aceste izvoare istorice pot fi relevante pentru nivelul de instruire (cultură) al acestei categorii urbane, pentru dezvoltarea limbilor vernaculare (se scrie în limbile germană și maghiară și înainte de impunerea Reformei religioase), sau pentru procesul de laicizare a scrierii?

Tema este extrem de generoasă, nu numai din punct de vedere al coordonatelor temporale (secolele XV-XVI) și spațiale (orașe și târguri din Transilvania voievodală), ci și din punct de vedere al aspectelor pe care le implică, motiv pentru care demersul de față, are în vedere comunitățile meșteșugărești doar din trei centre urbane, Brașov, Cluj și Sibiu, în primul rând datorită accesibilității izvoarelor, în mare parte editate², (mai puțin Registrele breslelor, care sunt doar parțial/fragmentar publicate și în număr restrâns) și, în al doilea rând, datorită reprezentativității acestora pentru spațiul transilvan. Chiar și cu această restrângere „teritorială”, abordarea de față nu își poate propune o analiză exhaustivă a subiectului (care ar depăși oricum cadrele unui articol), ci doar să puncteze principalele aspecte pe care acesta, în opinia noastră, le presupune. Schema de cercetare propusă (desigur perfectibilă) vizează principalele categorii de izvoare care, printr-o analiză

* O variantă în limba engleză a studiului, cu titlul „Scripta mechanicorum: Craftsmen and Writing Praxis in Medieval Transylvania (15th -16th Centuries) – Preliminary Considerations”, a fost publicată în Suplimentul Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu», Series Historica”, Supplement 1 (online), 2015, în Susana Andea și Adinel Ciprian Dincă, editori, *Literacy Experiences concerning Medieval and Early Modern Transylvania*, pp. 49-65, disponibil la <http://www.historica-cluj.ro/suplimente/SuplimentHistorica2015/3.pdf>, elaborat în cadrul grantului Ministerului Educației Naționale – CNCS-UEFISCDI nr. PN-II-2002-4-0579.

1 Deși bibliografia breslelor din Transilvania medievală este relativ bogată, în istoriografia românească puținele referiri la tema de față le-am regăsit la: Pascu, Ștefan, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, București, 1954, p. 303 și p. 306; Goldenberg, Samuel, *Clujul în secolul al XVI-lea. Producția și schimbul de mărfuri*, București, 1958, pp. 200-202.

2 Jakab, Elek, *Oklevéltár Kolozsvár Története*, I, Buda, 1870, 420 p.; *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt, Neunter Band, Zunfturkunden (1420-1580)*, bearbeitet von Gernot Nussbächer und Elisabeta Martin, Kronstadt/Heidelberg, 1999, 458 p. (în continuare: *Quel. Kron.*, IX); *Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt, Zweiter band: Handel und Gewerbe in Hermannstadt und in den Sieben Stülen (1224-1579)*, hrsg. von Monica Vlaicu, Radu Constantinescu, Adriana Ghibu, Costin Feneșan, Cristina Halichias und Liliana Popa, Hermannstadt/Heidelberg, 2003, 580 p. (în continuare: *Quel. Herman.*, II).

aprofundată din punct de vedere paleografic și diplomatic și, de asemenea, prin raportarea lor la posibilitățile de instruire ale populației urbane, pot deveni relevante pentru subiectul supus atenției noastre.

Este cunoscut faptul că orașul medieval, prin instituțiile pe care le dezvoltă, creează condițiile cele mai favorabile pentru perfecționarea și laicizarea scrierii³. De la cuvântul scris, perceput ca modalitate miraculoasă de cunoaștere a faptelor, multe secole apanaj al clerului, la însemnările rapide și uneori dezordonate dintr-un registru de breaslă, de exemplu, practica scrierii a traversat un proces de transformare, în care comunitățile meșteșugărești au avut un rol activ alături de celelalte instituții urbane.

Breasla reprezintă una dintre multiplele forme de asociere ce alcătuiesc societatea medievală, al cărui criteriu de coagulare îl constituie profesia. Este o instituție specifică organizării profesionale în evul mediu care, beneficiind de personalitate juridică (*universitas, corpus*) poate emite acte întărite cu pecete proprie. Chiar dacă în istoriografia română s-a configurat imaginea breslei ca grup social „închistat” sau „anchilozat”, izvoarele istorice relevă o realitate mai nuanțată, care o reabilitează. Odată cu dezvoltarea meșteșugurilor și a organizării profesionale, comunitățile de artizani se dovedesc a fi flexibile și chiar dinamice, însușiri concretizate în multitudinea funcțiilor asumate. O dovadă o reprezintă și atitudinea receptivă față de ideile Reformei, comunitățile meșteșugărești situându-se în avangarda acceptării lor, înainte ca acestea să fie impuse de Universitatea săsească în anul 1550, după cum o ilustrează numeroasele statute noi, „curățate” de elementele considerate „învechite și inutile”, emise la Brașov și Sibiu în anii 1539-1540. Ținând seama că în primele decenii ale veacului al XVI-lea, breasla, prin devoțiunea unui sfânt protector, contribuie încă, împreună cu fraternitățile meșteșugărești și confreriile stării laice, alături de instituțiile eclesiastice consacrate, la organizarea vieții religioase în orașul sau târgul medieval, prin renunțarea oficială la aceste manifestări (stabilită în noile statute) își dezvoltă caracterul adaptabil și novator.

Considerăm că practica scrierii în cadrul asociațiilor de meserii este strâns legată de dezvoltarea meșteșugului și a organizării profesionale și, de asemenea, dependentă de existența școlilor care să asigure instruirea elementară (scris, citit, socotit) celor ce le frecventează. Existența unei rețele școlare, la nivel urban, este atestată în Transilvania din prima jumătate a secolului al XIV-lea (în capitlul de Orăștie). În cele trei orașe supuse atenției noastre, cronologia este următoarea: Sibiu-1380, Brașov-1388, Cluj-1405⁴. Faptul că din a doua jumătate a secolului al XV-lea, tot mai mulți fii de meșteșugari din marile orașe ale Transilvaniei se înscriu la universități europene, arată nu numai eficacitatea acestor școli în asigurarea unui nivel de instruire care să permită frecventarea unor instituții de învățământ superior⁵, ci și starea materială a acestei categorii urbane, care înregistrează în această perioadă o deplină maturizare instituțională.

Îndeosebi de la mijlocul veacului al XV-lea și din primele decenii ale celui următor ne parvin majoritatea izvoarelor pe care le analizăm în cele ce urmează, acestea relevând faptul că evoluția profesională impunea fixarea în scris a regulilor de practică meșteșugărească și a celor ce vizau organizarea și funcțiile breslei, ca o necesitate nu numai pentru buna desfășurare a activităților, ci și pentru recunoașterea juridică, prin intermediul statutelor confirmate de magistratul urban, a corporației de meserii, care dobânda, astfel, personalitate juridică, în calitate de *universitas*.

A. Statute și/sau reglementări

Pentru a dezvolta acest subiect am considerat necesară o clarificare semantică, în context istoric, a celor doi termeni, anume „reglementare” (normă) și „statut”, apelând la o analiză din punct de vedere diplomatic a acestor izvoare. Menționez că diferența între simplele reglementări/hotărâri și statute (inexistentă în istoriografia românească) a fost sesizată și de editorii seriei de documentare „Urkundenbuch”, în rezumatul documentelor făcându-se, în unele cazuri, distincția între „Bestimmungen” (hotărâri, decizii) și „Satzung” (statut). În contextul temei de față, reglementările sunt mai relevante pentru activitatea scripturistică a co-

3 Jakó, Sigismund, „Les débuts de l'écriture dans les couches laïques de la société féodale en Transylvanie. Considérations sur l'étude de la paléographie sur de nouvelles bases”, în *Nouvelles études d'histoire présentées au Xe congrès des sciences historiques Rome 1955*, Bucurest 1955, p. 221.

4 Teutsch, Friedrich, *Geschichte der evangelische Kirche in Siebenbürgen*, I, Hermannstadt, 1921, p. 135; Jakó, Sigismund, *op.cit.*, p. 214; Philippi, Maja, *Die Bürger von Kronstadt im 14. und 15. Jahrhundert*, Bukarest, 1986, p. 226.

5 Sibiu, Brașov și Cluj sunt centre urbane care asigură cei mai mulți studenți la universitățile europene în intervalul: secolul XV-1521. În: Tonk, Sándor, *Erdélyek egyetemjárás a középkorban*, I, Bukarest, 1979, p. 68.